

Spisovatel, umělec, básník

Napsal jsem trojí slovo, jehož čtenáři, noviny, akademie a salony užívají nazdařbůh, namátkou, lhostejně a záměnně. A přece není to jen trojí slovo, nýbrž trojí pojem, trojí soud, trojí idea, již není snadno definovat a rozkrojit hrubým nožem, ale která se dá snad opsat širokými světelnými kruhy, osvětit majáky duší a geniů vztyčených v ní jako na rozvodí moří. Trojí sféra jest to, trojí pás, trojí kategorie. Splývá v sebe, ale jako všecka souvislost života, aby tím spíše se rozlišila. Trojí hvězda, trojí osud, trojí svět. Nekonečný tok síly, rostoucí od negace nuly až v nekonečnost a iracionálnost, příboj života a osudu bijící se mezi dvěma póly, oběma v mlhách a parách, nejasnými a obraznými, pro něž máme jen pouhý znak: nicota a všecko, zápor a klad.

Spisovatel je zvuk, jméno, titul, stav. Něco, o co se zajímá statistika, policie, noviny, literatura: papír, péro, inkoust, pravidla, chyby, dokonalost, průměr a míra. Spisovatelé píší knihy a píší je hůře nebo lépe, tu dokonaleji a onu méně šťastně, jednou s úspěchem a po druhé s nezdařem — ale všichni píší a to znamená: popisují předměty a děje. Popisují — ano, to a nic víc. Popisují, a to znamená: jsou jev *odvozený*, druhotný, poněvadž předpokládají něco prvotného, co mohou popisovat — předmět. Nejsou podmět a střed světa, jsou jen jeho přístávka, doplněk, rozmnožení. Netvoří, množí pouze. Nejsou klad, hodnota, esence: jsou jen jev, existence, život, jeho marný a hluchý, rozčilený a roztěkaný, mělce rozlitý shon. Píší, a psát jest úkonem cviku a pozornosti. Píší podle pravidel nebo proti nim, a ta pravidla tu jsou: je to tisící první obal srovnaný s tisícem předchozích, desettisící první

skořápka měřená deseti tisíci předchozích. Psát znamená ve všech řečech tolik jako: skládat, připočítávat, opakovat. Řeč má hluboké svědomí, a svědomí to vstává o půlnoci z hrobu, kam je zakopali a zaházeli hrudami lsti a odvozených a zatemněných významů, vstává a mstí se tím, že odkrývá, co chtěli mítí přikryto. Psát je posunovat. Psát a sunout má stejný kmen. Psát není tvořit, psát není stavět, psát není ani bořit. Psát je hotové přenášet, rovnat, stěhovat. Psát je hlučet a rachotit, psát je přenášet nábytek z domu do domu, psát je nepokoj a hluk sluhů rozbíjejících starou marnost, aby založili marnost novou — na chvíli, do nového termínu, než se obrátí kalendář.

Spisovatel není ani dělník. Dělník je cosi svatého a pokojného, spisovatel cosi v jádře světského, rozčileného a marného. Nestavěli ani nábytek, jež stěhují. Jen hlučící posluhové jsou, kteří staré hotové předměty, představy, city, figury a typy, jak je našli vypracované a složené jinými léty a lidmi, přešinuji, nakládají, stěhují, rozstavují a rovnají — pokud se nerozklíží a nerozpadnou. Hlučí, zvedají prach, rozrušují marným a prázdným divadlem, jež si zamiloval teprve náš unavený a sešlý věk. Pokud bylo méně zevlounů a více dobrodruhů zaujatých svým určením, vedlo se jim špatně. Pokud byly pevné hrady, které srostly se zemí a z nichž vystěhovávala jen smrt, bylo jejich řemeslo nevýnosné. Ale nyní, kdy domy se staly jen noclehárnami a nábytek dávno již nestaví se ze stromů, jež vyrostly na našich zahradách a pily s námi stejné slunce a stejný vzduch, nyní, kdy *vy-půjčené* dávno nelze odlišit od *vlastního*, kdy vnitřní prázdnota shání stále rozčilující a rozptylující rej a hluk — nyní se jim vede dobře. Čím více hlučí, čím více prachu zdvihají, čím důležitěji a drzeji se tváří, tím více se líbí, tím více se jim tleská, tím lépe jsou živeni. Dříve byli šašky knížat a králů, dnes, v demokratické době, skládá se na ně obecenstvo po penízích jako na clowny v cirku. Slouží davu, a to je horší, poněvadž jednotlivec mívá zvyky, zvláštnosti a rozmary, ale dav má vždycky jen potřeby, potřeby, jež se dají vypočísti na kvintlík — potřeby průměrnosti a nicoty. Dav je bez osobnosti, je tisíc krystalů rozpuštěných a rozrušených v nicotný roztok, v němž jsou všechny osobnosti obsaženy jako životy ve smrti — zničením.

Znič všecky osobnosti a máš dav — průměr neskutečný, nemožný a strašidelný. Znič všecku krásu, sílu a pravdu duše a máš spisovatele, miláčka a šaška davu, průměr vši lidské nicoty — na vteřinu a píď přesný a správný.

Umělec je dělník a již proto je opravdový. Umělec žije v ústraní, v tichu, o samotě, odvrácen od novin a ulic a již proto je silný a čestný. Ale nesmírný smutek leží na srdci umělcově, a celý jeho život je jediné zoufání. A to proto, že umělec neuvěřil životu, neuvěřil tajemství, slávě a síle jeho, ale uvěřil svému intelektu, svému důvtipu, svým rukám. *Otto Ludwig* a ještě více *Flaubert* byl takovým umělcem a jest typem a křišťálem ukazujícím lom věčného světla.

Nad oběma leží příkrov zoufalství. Oba bili se s nesmírným stínem v brnění ukutém věky, oba rdousila táž múra pochyb, narodili-li se v pravý čas, oba podezírali osud ze hry se sebou, jako by je vyvolal ze tmy jen na komické číslo v nesmírném amfiteatru dějin. Oba byli v jádře bytosti nihilisté a humoristé, oba honili stín a ilusi a oba zemřeli zhořklí a unavení po běhu, který, zdálo se jim, neměl tvaru ani cíle.

Oba byli přesvědčeni, že se narodili pozdě, kdy všecko bylo již hotovo, řečeno, dovršeno, že přišli na konec hostiny k prázdným místům. Oba nestáli k přírodě již v prvním poměru, v bezprostřední posici šermíře, oba cítili ji již zprostředkovaně, odrazem velikého básníka, jehož dílo se jim s ní krylo — Shakespeara. Oba zoufali, že není již ničeho říci, že látka světa byla konečná a došla jako skoupě naměřená mouka. Oba pojali ji hmotně a konečně, a odtud jich smutek. Nevěřili v nekonečnost světa a nevyčerpateľnost života, ale chtěli bojovat i proti nemožnosti. Nevěřili v život, ale věřili — ve svoji práci a ve svoje dílo. Myslili, že tam, kde je skončena říše látky, nastává teprve říše formy. Myslili, že nelze odkrýt již nic než novost a vtíp formy. Hledající důvtip a Práce, hlavně a především Práce, jest jejich hvězdou. Chtěli vysoukat z ní nový svět, když starý byl u konce.

To je smysl *Flaubertova* hledání formy. Klam hledal, ilusi on, jenž nevěřil. A v tom je smutek a hořko, zoufání a smích, který zkřivil nakonec jeho práce. Nevěřil životu a věřil sobě, že ho obelstí. Věřil jen sobě a přece sebe ukrýval ve svých pracích, poněvadž určitost pod-

mětu kazila mu ilusi. A poněvadž pracoval k obelstění světa, nechtěl se mu ukázati v konečném tvaru. Chtěl být indickým nirvanistickým bohem, utonulým ve všem, nezhuštěným v ničem, hrou jevů, snů, obrazů, klamů z nicoty stoupajících a v nicotu padajících jako hra jisker nad propastí tmy a prázdna.

Umělci ztrácejí nakonec vždycky všechny vztah mezi podmětem a předmětem, nečiní nakonec rozdíl mezi molekulou prachu a citem srdce, mezi rozkládajícím se kamenem a rostoucí duší, mezi klesající raketou a stoupajícím sluncem. Není předmětu, hodnoty, bytí: jen hra zbyla a důvtip formy a novost výrazu. Ale hra nese vždy nakonec nudu a smutek. Přehytralost odvedla je od moudrosti. Jejich trestem bývá ten bezútěšný smutek, který padá vždy na ty, kdo si hráli na bohy, ten duši vypíjející smutek, který zasypává každý pramen radosti v srdci jakoby struskami dávno mrtvých světů u těch, kdož hráli se stíny a klamali jimi jiné. Oklamou naposled sebe, neboť stíny stůňou po krvi, a byvše vyvolány z podsvětí, nevrátí se, pokud jí nevypily poslední kapku ze zaklínače.

Jejich vinou bylo, že se přeli se životem a vzepřeli se mu, že se zhradili před ním ve svých pracovních jako v pevnostech a uzamkli před jeho vlivem na desatery dveře a brány jako před morem. Jejich tragickou vinou bylo, že nevpustili do svého díla spolupracovníka *doby a chvíle*, že odmítli tohoto nevzhledného, ale věrného dělníka ze strachu, aby nevnesl do dílny prach a bláto — a přehlédli přitom, že toto bláto bývá jako bláto z černokněžnických pohádek: že se proměňuje v rukou vyvolencových v zlato. Ale život vnikl i klíčovou dírkou, a odtud jich hoře, smutek a zoufání, že všecko bylo nadarmo a že jel přes ně svým triumfálním vozem stejně jako přes ty, kdož se mu vzdali bez odporu.

A ti, kdož se mu takto vzdali, hle, to jsou oni, *básníci*. Není pro ně jména, poněvadž jméno jejich snad ve všech jazycích je jen obrazem. Někde znamená tvůrce, jinde snivce. Lidé vždy cítili, že je tu cosi nevyslovitelného a nesmírného, a dávali splývat tmám již kolem jména.

Hle, to jsou oni, kteří se mu oddali naivně, sladce a pokojně a nejen to: nabízeli se mu, vyzývali jej. Splýnout s ním chtěli, poznat jej

chtěli, třebaš na to byl trest smrti. Pohrdači, opovážlivci, rouhači. Boha vidět chtěli, nést jej na vteřinu alespoň chtěli, jako strom nese vteřinu blesk, třebaš odplatou byly pád a smrt.

Pro ně není pravidel, jen po tom jich poznáte. Jich nelze třídit, řadit, předvídat. Jsou nevypočitatelní, a schází jim všecka obratnost a chytrost. Piší někdy dosti dlouho snad temně a nejasně, nemívají obyčejně vtípu a naprosto již nebývají tím, čemu v novinách a salonech říkají duchaplný. V jich dílech naleznete snad leccos únavného a monotonního, neznají obratnosti, jak překvapovat v detailech, zakrývat slabiny, načechrávat chocholy slov, retušovat a efektně pointovat: *moudrost* jejich nemá nic společného s běžnou *chytrostí*.

Spíše šedi než pestří bývají, ale sladci přitom, prostoduší, na smrt oddaní. Trváva snad někdy dlouho než se zdvihnou k letu. V tu dobu těkají v nejistotách a zmateně po zemi, hledajíce místo k vzletu. Pobíhají sem tam a podívaná na ně budívá lítost.

Ale nestarejte se o ně. Až udeří jejich hodina, odpoutají se náhle a jako dlouho kotvící lodi krásně vzduťnými plachtami nesou se nezbadanou cestou pro svůj předvídaný a přece nevypočitatelný blesk, který od věků na ně čeká, aby je posvětil svojí krásou a zabil svojí hrůzou.

Nestarejte se o ně. Včas doplují poledníku, včas hrobu, třeba se vám to zdálo nemožným. Dříve než vy, kteří je hledáte, hádáte, počítáte a přeskakujete denně třeba několikrát. Jejich pohřby jsou připraveny, ale vaše nejsou. Vaše obstarávají se až po vaší smrti, jejich uchystal osud již před jejich narozením. Neboť v nich se mu zalíbilo, a nemůže za to, že musí zabít, koho si zamiloval.

Ano, to je jejich jediný znak. Jsou orgánem osudu, jsou z ořů, jichž tisíce čeká na jezdce hrůzy a slávy a z nichž on vybírá jednoho — na chvílku, aby přestoupil záhy na jiného. Neboť každý klesne pod ním příliš záhy, a mečem, jež si vybral, tne jen jednou, poněvadž po druhé nebývá již dosti ostrý. Otupený odhazuje svůj ubohý nástroj do ohromné kostnice, již se říká historie.

Tisíce duší čeká na novou, vesmírem těkající a projevu žádající krásu a hrůzu: jako silnice, mosty a soumaři se jí nabízejí a poddávají. Mnoho povoláných, jeden jen vyvolený. A to je básník, který

na mžik projeví a nese osud, ale v minutě kácí se mrtev na zem. Bůh se projevil, boha poznal, a na to jest trest smrti nebo šílenství a hanby. Nabízel se osudu, vyzýval jej jako strom blesk a hle, on sjel a zabil.

Ano, po smrti jejich poznáte je, vyzývatele a vyvolence osudu. Umírají náhle v mládí jako stromy bleskem sžehnuté. A vždy zdá se, jako by byli žili jen pro *tuto* chvíli a jako by jí bylo třeba k dobásněni všech jejich zpěvů: smrt jejich jest cosi podstatného v jich díle, jakýmsi nutným živlem, který jim dává teprve smysl a pravou perspektivu. Tak je tomu u Byrona a Shelleyho, tak u Słowackého a Kleista, tak u Puškina a Lermontova.

Nebo vystřelí několik ohnivých květů skoro přes noc a schnou pak dlouho, živoří léta a léta ve tmě a tuposti. Tak dlouho dodoutnáva ještě veliký, rychle vzplanuvší požár, tak v popelu jeho dlouho třesou se ještě jiskry. Bylo to příliš veliké štěstí a musí je zaplatit lety a lety zapomenutí a povlovné zkázy. Jako by v několika nejvyšších chvílích vybila se všecka síla duchová a zbylo jen bolavé a těžké tělo, larva a svědek hrůzy a slávy, a to jako by trouchnivělo zdlouha, rozkládalo se zvolna v dýmech šílenství nebo v hrůzách bolesti. Tak u Hölderlina, tak u Heina, tak u Lenaua, tak u Nietzsche.

Po smrti jejich poznáte je. Ano, ta jediná jest stále ještě — a bude snad ještě dlouho za tohoto ustrojení světového — jejich znakem a soudem i smutnou výsadou. Neboť poesie byla posud a jest posud uměním velikého a významného osudu. Básníkem v nejvyšší potenci slova jest ten, kdo všecko náhodné přeměňuje v *osud*, to znamená v cosi hluboce nutného a zákonného. Proto u pravého básníka jest i smrt osudem, jest i *činem*: a snad stejně velkým jako nejlepší jeho báseň: každá smrt *včas* jest činem.

Všecka mystika jest posud na zemi v tomto: aby básník mřel stoje na slavném bojišti, pod nárazem velikého osudu — zatím co jiní doutnají stejnoměrně a hospodárně čadivým plamínkem z jakési sprostoty zvyku a mrou prostě jen proto, že kteréhosi dne cosi došlo, ať knot, ať olej.

V tom smyslu jest smrt básníková činem — u ostatních bývá jen jakousi náhodou a nehodou.